

ÚVOD

ZHROUCENÍ CIVILIZACÍ: 1177 PŘ. KR.

Na scénu vstoupili válečníci. Pohybovali se rychle, rozsévající za sebou zkázu a smrt. Dnešní vědci jim říkají souhrnně „Mořské národy“, ale Egyptané, kteří zaznamenali jejich nájezd na Egypt, toto označení nepoužívali. Vnímali je jako různé skupiny, které vzájemně spolupracují: Pelešet, Cecker, Šakalaš, Šerdana, Danuna a Vešeš. Jsou to cize znějící jména cize vypadajících národů.¹

Kromě toho, co nám říkají egyptské záznamy, o nich víme jen málo. Nemáme jistotu, odkud Mořské národy pocházely. Podle jednoho scénáře snad ze Sicílie, Sardinie a Itálie, podle jiného z Egejské oblasti a západní Anatolie, nebo možná dokonce z Kypru či východního Středomoří.² Žádná oblast starověkého světa zatím nebyla ztožněna s místem, odkud přišly, nebo kam zase odešly. Máme za to, že se bez ustání pohybovaly z místa na místo, a na své cestě zaplavovaly jednotlivé země a království. Podle egyptských textů se utábořily v Sýrii a pak pokračovaly dál podle pobřeží Kanaánu (včetně oblasti současné Sýrie, Libanonu a Izraele) až do nilské delty v Egyptě.

Stalo se roku 1177 př. Kr., v osmém roce vlády faraóna Ramesse III.³ Podle starověkých Egyptanů a dnešních archeologických

¹ Roberts 2008 na s. 5 uvádí, že prvním, kdo razil tento termín, „peuples de la mer“, byl Emmanuel de Rougé v publikaci datované do roku 1867. Viz též Dothan a Dothan 1992, s. 23–24; Roberts 2009; Killebrew a Lehmann 2013, s. 1.

² Viz např. dikusi u Killbrea 2005, Yasur-Landau 2010a, a Singer 2012.

³ Kitchen 1982, s. 238–39; srv. Monroe 2009, s. 33–34 a pozn. 28. Někteří egyptologové kladou 8. rok Ramesse III. o něco dříve (1186 př. Kr.) nebo později (1175 př. Kr.),

důkazů přišla jedna část Mořských národů po souši, druhá po moři.⁴ Neměli uniformy ani blyštivou výstroj. Starověká vyobrazení znázorňují jednu skupinu s pery ve vlasech, zatímco další skupina má přiléhavé čepičky. A další měli helmy s rohy nebo na hlavách neměli nic. Někteří měli krátké bradky a byli oblečení v krátkých suknicích a chodili s odhalenou hrudí nebo v tunikách. Další byli bezvousí a nosili dlouhé oděvy, téměř suknice. Tyto poznatky naznačují, že se Mořské národy skládaly z různých skupin, pocházejících z různých zeměpisných oblastí a patřících k různým kulturám. Byli ozbrojeni bronzovými meči, dřevěnými kopími s lesklými kovovými hroty, luky a šípy. Přijížděli na lodích, v povozech, na volských potazích i válečných vozech. Třebaže jsem za klíčové datum vybral rok 1177 př. Kr., víme, že nájezdníci přicházeli během delší doby a v několika vlnách. Někdy přicházeli samotní válečníci, jindy je doprovázely rodiny.

•••

Podle Ramesseových nálezů nebyla žádná země schopna této invazivní lidské mase vzdorovat. Odpor byl marný. Tehdejší velmoci – Chetitě, Mykéňané, Kananejci, Kypřané a další jedni po druhých padali. Někteří z přeživších krveprolití unikli. Další se choulili v troskách svých kdysi hrdých měst. A další se přidali k nájezdníkům, rozšířili jejich řady a zvýšili zjevnou rozličnost nájezdnického davu. Všechny skupiny Mořských národů byly v pohybu a každá pro to zjevně měla své vlastní důvody. Některé mohla hnát touha po kořisti a otrocích. Další mohly dohnat populační tlaky k přesunu z vlastních zemí na západě směrem na východ.

jelikož údaje o egyptských faraónech a době jejich vlády nejsou úplně jisté, ale odhadují se a často se přizpůsobují rozmarům a přáním jednotlivých archeologů a historiků; zde za léta vlády Ramesse III. pokládáme 1184–1153 př. Kr.

⁴ Raban a Stieglitz 1991; Cifola 1994; Wachsmann 1998, s. 163–197; Barako 2001, 2003a, 2003b; Yasur-Landau 2003a; Yasur-Landau 2010a, s. 102–121, 171–186, 336–342; Demand 2011, s. 201–203.

Příslušníci Mořských národů, zobrazení jako zajatci v Medínit Habu

Ramesse na stěnách svého zádušního chrámu v Medínit Habu nedaleko Údolí králů výstižně uvádí:

Cizí země provedly na svých ostrovech spiknutí. Náhle se země přesunuly a vrhly do bojů. Žádná země neobstála před jejich zbraněmi, od Chatti, Kode, Karchemiše, Arzavy a Alašiji dále, všechny byly náhle odříznuty. Utábořili se na jednom místě v Amurru. Vymýtili jejich lid a jejich země jako by nikdy neexistovala. Dále přicházeli do Egypta, zatímco před nimi byl připravován plamen. V jejich společenství byly Pelešet, Ceker, Šakalaš, Šerdana, Danuna a Vešeš, sjednocené země. Vztáhli své ruce na země až kam sahá okresek zemský, jejich srdce byla sebejistá a důvěřivá.⁵

Tato místa, údajně převálcovaná nájezdníky, známe proto, že bývala slavná už ve starověku. Chatti je země Chetitů, jejíž centrum leželo ve vnitrozemské plošině Anatólie (což je starověký název

⁵ Podle Edgerton a Wilson 1936, pl. 46, upravený překlad, Wilson 1969, s. 262–263, viz též Dothan, T. 1982, s. 5–13, vč. ilustrací.

Turecka), nedaleko současné Ankary. Chetitská říše se rozkládala od egejského pobřeží na západě po území severní Sýrie na východě. Kode se pravděpodobně nacházelo na jihovýchodě dnešního Turecka (možná v oblasti starověké Kizvatny). Karchemiš je dobře známé archeologické naleziště, kde před sto lety poprvé kopal tým archeologů, v němž nechyběl Sir Leonard Woolley. Ten je asi známější svými vykopávkami v Abrahámově „Uru Chaldejském“ v Iráku. Nechyběl ani T. E. Lawrence, který – dříve než z něj hrdinské činy za 1. světové války udělaly hollywoodského „Lawrence z Arábie“ – vystudoval klasickou archeologii v Oxfordu. Arzava byla země blízka Chetitům, nacházející se v jejich sevření v západní Anatolii. Alašija mohla být to, co dnes známe jako Kypr, ostrov oplývající kovy a proslavený měděnými doly. Amurru leželo na pobřeží severní Sýrie. Na dalších stránkách a v následujících příbězích se na všechna ta místa podíváme.

Šest skupin, jež během této nájezdnické vlny tvořilo Mořské národy – tedy pět skupin, uvedených na Ramesseově nápisu v Medínit Habu a šestá, jménem Šerdana, zmíněná v dalším významném nápisu – je mnohem mlhavějších než místa, přes která se údajně přehnal. Nezanechaly žádné vlastní nápisy a po literární stránce je známe téměř výlučně z egyptských napsů.⁶

Většinu těchto skupin je také těžké určit podle archeologických stop, ačkoli se o to archeologové a filologové po většinu minulého století usilovně snažili. Nejprve to zkoušeli pomocí lingvistických her a pak, v nedávné době, zkoumáním keramiky a dalších archeologických pozůstatků. Například Danunové byli kdysi ztotožňováni s Homérovými Danajci, Egejci doby bronzové. O Šakalaších se často vedou hypotézy, že přišli z oblasti dnes známé jako Sicílie a Šerdanové ze Sardinie, což je v obou případech založeno zčásti na shodě souhlásek a zčásti na tom, že Ramesse píše o „cizích zemích“, jež se

⁶ Viz kompilaci všech egyptských pramenů a dalších primárních zdrojů zmiňujících různé Mořské národy, od doby Amenhotepa III. z 18. dynastie přes období Ramesse IX. ve 20. dynastii a dále, u Adamse a Cohena (2013), u Killebrew a Lehmann (eds.) 2013, s. 645–664 a tabulky 1–2.

spikly „na svých ostrovech“, neboť zejména Šerdanové byli v Ramesseově nápisu označeni za ty, kdo pocházejí „z moře“.⁷

Ne všichni vědci ovšem tyto návrhy přijímají, a celá jedna škola prohlašuje, že Šakalašové a Šerdanové nepřišli ze západního Středomoří, ale z oblasti východního Středomoří a na Sicílii a Sardinii pouze uprchli a dali těmto oblastem svá jména až poté, co je Egypťané porazili. Ve prospěch této možnosti mluví fakt, že se o Šerdanech ví, že bojovali jak s Egypťany, tak proti nim, a to dávno před příchodem Mořských národů. Proti této možnosti je ovšem skutečnost, že Ramesse III. později říká, že ty, kdo z útočníků přežili, usadil v Egyptě.⁸

Ze všech těchto cizích skupin, jež byly v této době na scéně, se podařilo bezpečně identifikovat jen jedinou. Obecně se má za to, že Pelešet ze skupiny Mořských národů byli Pelištejci, o nichž se v Bibli říká, že přišli z Kréty.⁹ Lingvistické ztotožnění bylo tak zjevné, že Jean-François Champollion, který rozluštil egyptské hieroglyfy, to tvrdil už před rokem 1836 a označovat zvláštní styly keramiky, architektury a dalších materiálních pozůstatků jako „filištínské“ začal již roku 1899 biblický archeolog působící v Tel as-Safí, identifikovaném jako biblický Gad.¹⁰

⁷ Roberts 2008, s. 1–8; Sandars 1985, s. 117–137, 157–177; Vagnetii 2000; Cline a O'Connor 2003; Van De Mieroop 2007, s. 241–243; Halpern 2006–2007; Midleton 2010, s. 83; Killebrew a Lehmann 2013, s. 8–11; Emanuel 2013, s. 14–27. Viz také další odkazy níže, týkající se keramiky a dalších pozůstatků materiální kultury.

⁸ Viz diskusi v Cline a O'Connor 2003; též Sandars 1985, s. 50, 133 a nyní Emanuel 2013, s. 14–27. Killebrew a Lehmann 2013 na s. 7–8 poznamenávají, že Lukka a Danuna jsou též zmíněny v ranějších egyptských nápisích z doby Amenhotepa III. a Achnatona; viz tabulky 1–2 a dodatek u Adams a Cohen 2013, stejně jako Artzy 2013, s. 329–332, ve sborníku editovaném Killebrewem a Lehmannem.

⁹ Viz Ámos 9,7 a Jr 47,4, kde je o Krétě odkaz prostřednictvím jednoho z jejich starověkých názvů, Kaftor.

¹⁰ Roberts 2008, s. 1–3; Dothan a Dothan 1992, s. 13–28. Viz též Finkelstein 2000, s. 159–161 a Finkelstein 2007, s. 517, kde najdete jasné popisy toho, jak raní bibličtí archeologové včetně Albrighta spojovali Pelešet s Pelištejci; Dothan T. 1982; Killebrew 2005, s. 206–234; a Yasur-Landau 2010a, s. 2–3 a 216–281 k materiálu běžně identifikovanému jako pelištejský a novější a souhrnnější diskusi a definici Pelištejců